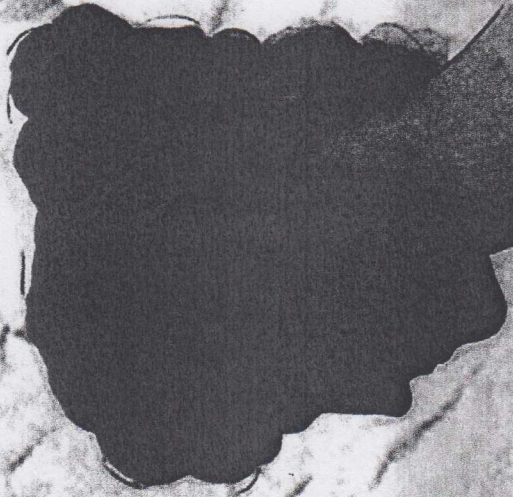

OZAN
Felsefe ve Bilim Yazıları

FEMİNİZM ve FELSEFE

Nussbaum'da İnternalist Özcülük, İşlev ve Cinsiyet / Ebru GÜVEN	291
Zorluğa Bir İtiraz / Martha. C.NUSSBAUM / çev: Ebru GÜVEN	311
Feminist Estetik (I) / Carolyn KORSMEYER / çev: Şule GECE	321
Kadın Yazarlarda Sessizliği Söze Dönüştüren Güç Olarak Feminist Sanat Şule GECE	327
Ophelia'nın Temsili: Kadınlar, Delilik ve Feminist Eleştirinin Sorumlulukları/ Elaine SHOWALTER / çev: Selena ERKIZAN	335
Siyah Süt Romanından Hareketle Kolektif Kültürde Bir Kadın Yazarın Yaşadığı Beyin- Beden Çarpışması / Ayşe DALYAN	353
On The Impossibility of The Objectification of The Phenomenal Qualities/ Servet GÖZETLİK	367
'kadın' diyordum / Tan DOĞAN	373

Hyp
Türkiye 'de Ve Tüm Dünyada İyi Bir Yaşamı (Eudaimonia) Gere
mek İçin Mücadele Eden Tüm Ka

Siyah Süt Romanından Hareketle Kolektif Kültürde Bir Kadın Yazarın Yaşadığı Beyin- Beden Çatışması

Ayşe DALYAN*

Erkek-egemen toplumlarda kadının özel alandan (ev) çıkıp kamusal alanda yer alması sancılı bir süreçte gerçekleşmiştir. Kadın evinden çıkıp erkeklerle kamusal alanlarda kendini kabul ettirebilmek için öncelikle cinsiyetini evde bırakmak zorunda kalmış ve sosyal gruplara üye olabilmek için Türk halkında kullanılan “erkek gibi kadın” olma takdirini almak zorunda kalmıştır. Şafak, otobiyografik romanında bu yargı ile ilgili düşüncelerini şöyle aktarır: “*Bu memlekette kamusal alana çıkan ve bedeniyle değil, beyniyle tanınmak, beyniyle algılanmak, beyniyle kabul görmek isteyen bir kadının cinselliğiyle ya da kadınsılığıyla barışık kalması o kadar kolay değil*”¹dir der. Bu şartlar bütün mesleklerde olduğu gibi “yazar”lıkta da kadına sınırlarını çizmiştir.

Türkiye’de kadın yazarlığın tarihi sürecine kısaca bakacak olursak, hareketlenmenin Tanzimat’la başladığı görülür. Fatma Aliye Hanım, bu dönemin ilk kadın yazarlardandır. Fatma Aliye, roman yazarken ya da çeviri yaparken eşinden izin almış, romanlarını eşinin okumasından sonra yayınlatabilmiştir. Anlaşılacağı üzere Fatma Aliye Hanım’ın yazarlığında tam anlamıyla özgürlük söz konusu değildir. Bilkent Üniversitesinde Firdevs Canbaz, *Fatma Aliye Hanım’ın Romanlarında Kadın Sorunu* isimli yüksek lisans tezinde Fatma Aliye Hanım’ın yazarlığını şu çerçeveye almıştır:

“*Fatma Aliye Hanım’ın, romanlarında değindiği sorunlara getirdiği çözümlerin İslam’a dayanması dolayısıyla, muhafazakâr Müslüman bir kadın yazar olarak tanımlanması gerektiği sonucuna varılmıştır*”².

Tanzimat sonrasında Türkiye’deki ilk kadın yazarların durumu Fatma Aliye Hanım’da olduğu gibi döneminin dini-sosyal-politik baskısından Cumhuriyet’le birlikte bu baskı azalmaya başlamış ve günümüzde ‘yeni kadın’ tipi oluşmuştur. Erendiz Atasü bu yeni kadın tipinin “*Dünyanın her yanında, ‘yeni kadın’ bölünmüş bir insandır; karakterinin, uzlaşmacı yanıyla başkaldıran yanı arasında*”³ olduğunu söyler. Ona göre yeni kadın kişilik yapısında daha atak, daha etkin bir duruma gelerek biraz erkeksilemiştir. Ancak bu erkeksi-

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı, Doktora Öğrencisi.

¹ Elif Şafak, *Siyah Süt*, Doğan Kitap Yay., İstanbul, 2007, s. 190.

² Firdevs Canbaz, *Fatma Aliye Hanım’ın Romanlarında Kadın Sorunu* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, 2005, s. 5.

³ Erendiz Atasü, *Kadınlığım, Yazarlığım, Yurdum*, Bilgi Yay., Ankara, 2001, s. 24.

leşme 'yeni kadın'ın erkeği sevmesine ya da anne olma isteğine engel değildir⁴. Atasü, kadınların kişiliğinde yaşanan erkeksileşmenin, fizyolojik yapısıyla çatışma yaşamaması nedeniyle dünyada henüz 'yeni kadın' tipinin doğmadığını da belirtir⁵.

Batı (romana göre Amerika), kadın yazarların hatta genel anlamıyla kadınların erkekle eşit şartlar altında değerlendirilmesinde Türkiye'den bir adım öndedir. Fakat Erendiz Atasü'nün de belirttiği gibi orada da 'yeni kadın' tam anlamıyla oluşamamıştır. Amerika'da kadın kabarık elbiselerinden çıkıp erkek pantolonlarını giyerken, cinselliğini evde bırakmıştır. Batılı kadınlar, her ne kadar cinsel devrim yapmaya çalışsa da henüz kadınlığıyla barışamamışlardır. Türkiye'de ise durum daha kötüdür. Kadınların çok az bir bölümü iyi eğitim almakta ve yine çok azı ev ortamından çıkıp kamusal alanlarda ekonomik özgürlüğünü elde edebilmektedir. Yeşim Arat'ın 1981 yılında Türkiye'deki kadın milletvekilleri ile yaptığı görüşmeler bu duruma iyi örnek teşkil etmektedir. Bu görüşmeye göre meclisteki kadınların durumu şöyledir:

“kadınlar açısından hiç de 'tipik' olmayan bir konumda bulunmalarına karşın başarılı olabilmek için son derece tipik ve geleneksel bir 'sadık ve iffetli' kadın imgesi sunmak zorunda kaldıklarını anlatıyorlar. Eğitim ve meslek bakımından erkek meslektaşları gibi olmaları beklendiği halde, bu kadınlar, davranışlarında ve kılık kıyafetlerinde çok dikkatli ve tipik bir 'Türk kadını' olmak zorunda hissediyorlar kendilerini... Parlamentodaki kadınlar, temsil ettikleri erkek seçmenlerin onlara erkek özellikleri atfettiklerini ve kendilerine 'hanım bey', 'başkan bey' diye hitap ettiklerini anımsatmaktadırlar. Birkaç seçkin kadının girmesiyle, politika 'erkekler'e mahsus' bir alan olmaktan çıkmıyor⁶”.

Böyle bir ortamda kadın yazarlar, Batı'ya göre daha meşakkatli, kadınlıkla yazarlık arasında gidip gelen, bölünmüş, bütün ve özgür olamamıştır.

Cumhuriyet döneminin 1980 sonrası yazarlarından Elif Şafak, Türk edebiyatının Tanzimat sonrası Batı edebiyatı çizgisinde yerini alan, Avrupa'da doğup, Avrupa'da yaşamış çok dilli çok kültürlü kadın yazardır. İki kültür arasında büyüyen yazar, tıpkı *Siyah Süt* romanının kahramanı gibi eşikte kalmış, ne tam Batılı ne tam Doğulu olabilmıştır. Bu tespite *Siyah Süt* romanında Şafak'ın kolektif kültürün kadınsı yönünü temsil eden Türkiye ile Batı'nın (romana göre Amerika) erkeksi yönü arasında kalması sonucunda ulaşılmıştır.

Romanın kahramanı Elif Şafak, bir gün Ada Vapurunda karşılaştığı bir anneyle gizlice imrenir. Fakat yaratıcılığını kaybetme ve anne olamayacağı korkusuyla evlilikten çekinir. Bu kaygıyla “*Evde Kalmış Kız Manifestosu*” yazmış

⁴ Erendiz Atasü, *a.g.e.*, s. 29-30.

⁵ Erendiz Atasü, *a.g.e.*, s. 25.

⁶ Fatmagül Berktaş, *Kadın Olmak, Yaşamak, Yazmak*, Pencere Yay., İstanbul. 1998. s. 186.

ve korkularını bu metinde dile getirmiştir. Kahraman her ne kadar bu fikirden kaçsa da, evlenip hamile kalması sürecinde erkeksi yönüyle kadınsı yönünün çatışması şiddetlenmiştir. Romanda, bu çatışmaların kahraman Elif Şafak'ın doğum sonrasında bittiği -belki de bastırıldığı- anlatılmaktadır. Buradaki asıl nokta, toplumun kadın yazardan beklentisi olan cinsiyetsiz ya da erkeksi kadın yazar anlayışının, kadının biyolojik yönüyle çatışması ve erkeksi kadın yazar tipinin kadınlığıyla (her ne kadar delilleri olmasa da) barışma sürecidir. Bu süreçte kahraman, kadınsılığı temsil eden parmak kadınlarla, erkeksiliği temsil eden parmak kadınlar şeklinde iç bölünmüşlüğü yaşar. Bu bölünmüşlük, feminist edebiyat eleştirmenleri tarafından otobiyografik eserlerin ortak noktası olarak saptanmıştır. Buna göre kadınlar “*egemen kültürün içinde yaşamak zorunda kaldıkları yabancılaşmanın ötesine geçip, kendi tanımladıkları olumlu (ve gerçekliğe daha yakın) imgeler aracılığıyla alternatif kimlikler yaratabiliyorlar*”⁷ ve böylece ataerkil toplumsal yapıya başkaldırılarını göstermiş oluyorlar denilmektedir.

1. Kadınsı Modelle Tanışma ve Kişilik Bölünmeleri

Kadınsı ve kadınsılık sözcüklerde “*kadınsı özelliklere fazlasıyla sahip olan (kadın), feminen*”⁸ ve “*kadınsı olma durumu*”⁹ olarak açıklanmıştır. Elif Şafak, *Siyah Süt* isimli otobiyografik romanında kadının beden ve beyin doğurganlığını, kadın yazarları merkeze yerleştirerek ele almıştır.

Kolektif kültürü, ben duygusunun yerine biz duygusunun hâkim olduğu; insanların aile, kabile veya ulus gibi büyük bir gruba aidiyetliği olarak tanımlayabiliriz. Bu kültürde bireysellik yerine grup anlayışı benimsendiği için insan, topluluğun değer yargılarına göre yerini bulur. Elif Şafak'ın *Siyah Süt* romanına bu çerçeveden bakıldığında kolektif kültürün geleneksel kadınsı yönünün Türkiye, erkeksi yönünün ise Amerika olduğu görülür. Şafak, Türkiye’de genel anlamda kadın, özel anlamda kadın yazar algısını sorgular. Böylece roman, kolektif kültürde yer almaya çalışan kadın yazarların yaratılarının çarpışması olarak değerlendirilebilir.

Roman, olay romanı değil düşüncelere ve iç çatışmalara dayalı durum romanıdır. Romanda iç çatışmaların başlama noktası romanın kahramanı Şafak'ın anne figürüyle karşılaşmasıdır. Şafak, bu karşılaşmada Türkiye'nin kadınla ilgili “*evde kalma*”¹⁰, “*yuvayı dışı kuş yapar*”¹¹ şeklinde kalıplaşmış değer

⁷ Fatmagül Berktaş, a.g.e., s. 13-14.

⁸ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50a511f6baa862_21864169 15.11.2012.

⁹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50a51211856a92_61506837 15.11.2012.

¹⁰ Elif Şafak, *Siyah Süt*, Doğan Kitap Yay., İstanbul, 2007, s. 35.

yargılarını sorgular. Bu sorgulamayı Ada Vapurunda karşılaşılan anne figürü üzerinde somutlaştırır.

Siyah Süi romanında Elif Şafak'a göre kolektif kültürün kadınsı tipini Ada Vapurunda karşılaşılan hamile genç anne temsil etmektedir. Genç kadın, fiziksel özelliğiyle romanın kahramanı olan erkeksi kadın Elif Şafak'tan ayrılmaktadır. Kolektif yapının kadınsılığını temsil eden anne romanda şöyle betimlenmiştir:

"En fazla yirmi beş olmalı. Oysa kiloları yüzünden on-on beş yaş fazla gösteriyor ilk bakışta. Üzerinde en son 1930'ların siyah-beyaz filmlerinde gördüğüm türden karpuz kollu, mavimsi kabarık etekli bir elbise var... Elbisesinin düğmeleri patlayacak gibi gerilmiş. Memelerinin büyüklüğünü bir nimet gibi kabullenmiş, bir lütuf gibi sergilemekte. Garip, korkusuz, çığırkan bir kadınsılık yayıyor buram buram"¹².

Bu anne, özel (ev) alandan genel (kamu) alana çıkmamış kadın tipidir. Bu, erkeksi bir kadın bakış açısıdır. Cinsiyet şeması kuramına göre "*cinsiyet temelli insanlar, yeni tanıdıkları bir erkeğin erkeksi, bir bluzun kadınsı olup olmadığını daha çabuk fark ederler. Bu tip insanlar için bazı araba modelleri daha erkeksidir ya da bazı oyuncaklar bir kız çocuğu için daha uygundur. Kısacası bu insanlarda güçlü bir cinsiyet şeması vardır*"¹³. Böylece, Elif Şafak'ın yukarıdaki cümlelerindeki anne profili betimlemesinin güçlü bir cinsiyet şeması üzerine kurulduğu ve Şafak'a göre kadının giydiği giysilerin kadınsılığı temsil ettiği anlaşılır. Erendiz Atasü'ye göre "*erkek-egemen ahlakla uyumsuzluk yaşamayan erkek ve/veya kadın kişiler (uyumsuzluklarını bastıranlar veya çıkar çatışmasına çevirebilenler) gerçekte kadınlara ait alt kültürden rahatsız falan değillerdir; habersiz de değillerdir. Bu alt-akıntı yüzeyi zorlanmaya başlayınca rahatsızlık başlar ve çeşitli biçimlerde kendini ortaya koyar*"¹⁴. Romanın kahramanı Elif Şafak'ta da erkek-egemen ahlaka uyum süreci Ada Vapurunda karşılaştığı anne profiliyle bozulur. Şafak, vapurda annelik yönüyle karşı karşıya gelir. Bu iç çatışmalarının başladığı nokta olur. Kendisi henüz evlenmemiştir. Evlenirse yazarlığını kaybedeceğinden korkar ve "*İlla da evlilik/yuva metaforuyla konuşmak gerekiyorsa, diyebilirim ki "edebiyat benim kocam, kitaplarım da çocuklarım". Bu durumda evlenip çocuk yapmaya kalkmam ancak edebiyatı boşayarak ya da onun üstüne kuma getirerek olur. Edebiyatı boşamak söz konusu olamayacağına ve hiçbir koca adayı bir başkasının üstüne "kuma" gelmeyi kabullenmeyeceğine göre demek ki ebediyen evde kalmış kızım*"¹⁵ der. Bu savunma şekli,

¹¹ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 36.

¹² Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 33.

¹³ Jerry M. Burger, çev: İnan Deniz, Erguvan Sarioğlu. *Kişilik-Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*. Kaknüs Yay., İstanbul, 2006, s. 653.

¹⁴ Erendiz Atasü, *a.g.e.*, s. 34.

¹⁵ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 36-37.

psikolojide problemlerle başa çıkma stratejilerindedir ve “*tehdit edici bir durumla karşılaşan insanların kullandığı stratejilerin sayısı çoktur. Kendilerini işe verirler... konunun üzerine bilgi toplarlar, sorunun kaynağına saldırlar*”¹⁶. Romanda Şafak “annelik” kavramını tehdit olarak algılar ve başa çıkma stratejilerini oluşturmaya başlar. Böylece bu kadın tipini küçümser, onu ötekileştirir. Erdal Atabek bu duruma ‘*bastırılmış kadınlık*’ diyor, “*yani kadınlığın hem cinsel ahlakla fizyolojik cinselliği bastırılıyor, hem de toplumun değer yargılarında vefakâr, fedakâr, cefakâr kadın imajı geçerli olduğu için aynı zamanda toplumsal etkinliği bastırılıyor*”¹⁷ demektedir. Bu, otobiyografik romanda şöyle temsil edilmektedir:

“*Bu kadın benim “ötekim”. Kendini oğullarına ve yuvasına ve plastik komandolara adanmış, bu uğurda şişmanlamış, vaktinden evvel yaşlanmış, genç kızlığıyla vedalaşmadan anne olmuş, içinde ukte kalan arzular, hırslar yüzünden muhtemelen sirkeleşmiş, şimdi de en büyük korkusu kocasını elinden kaptırmak ya da fasulyenin altını yakmak olan, konservelenmiş hayaller ve evcimen krizler dışında bir şey üretmez olmuş “öteki kadın” bu. Benim antitezim*”¹⁸.

Bu cümleler Elif Şafak’ın tehdit olarak algıladığı anne figürüne (ki kadını hiç tanımadığı halde) problemle başa çıkma stratejilerinin ürettiği bir saldırı biçimidir.

Oysa romanda Elif Şafak da kolektif kültür kadınının özelliklerini taşımaktadır. Şişman anneyi kadınsı özellikler taşıyor diye küçümseyen Şafak, yazar olmak için kendi cinsiyetini evde bırakmasıyla Türk toplumunun kadın yazardan beklentisini gerçekleştirmiş, kadınsılık yanını bastırarak erkeksilemiştir. Şişman kadınla kendisini karşılaştıran yazar, kendisinin kadınsılıktan ve annelikten uzaklaşmış yapısından övünç duyar. Bu, romanda şöyle anlatılmıştır:

“*Bu arada yanımdaki ev hanımı-anne-eş prototipi kadını aklımca öteliyor, kendimden hakir görüyorum. Zannediyorum ki ben “yazar hanım” pek bir müstesna, pek bir çılgın, pek bir kabiliyetliyim ve hep öyle kalacağım. Zannediyorum ki, “öteki kadın” cahil, basit, ortalama. Bense aydınlanmışım, farklıyım*”¹⁹.

Şafak, böylece kolektif kültürün beğenisine uyarak erkeksi yazar olmuştur. Bu noktada, romanda kolektif kültürün erkeksi kadın yazar tipini romanın kahramanı Elif Şafak temsil ederken kadınsı anne tipini vapurdaki şişman kadın temsil etmektedir. Romana göre bu iki tip kadının temsil ettiği değerler şöyledir:

¹⁶ Jerry M. Burger, *a.g.e.*, s. 202, 203.

¹⁷ Erendiz Atasü, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁸ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 37.

¹⁹ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 39.

Erkeksi Kadın Yazar: Elif Şafak	Kadınsı Anne
yeni	eski/geleneksel
beyin	beden
genç	yaşlı
aydın	eğitimsiz
üstün	aşağı
cesur	korkak
kitap	bebek
Amerika	Türkiye

Elif Şafak, *Siyah Süt* romanında kolektif kültürün kadınsı tipini tanıttıktan sonra bu kültürde kadın yazar olmanın problemlerini değerlendirmeye başlar. Virginia Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda*'sında geçmişte neden Shakespeare gibi bir kadın yazarın oluşmamasını anlattığı ve bunu *Judith* adında bir karakterle somutlaştırdığı örneği, Şafak, Doğu kültüründe Fuzuli'nin bir kız kardeşini hayal ederek ona uygulamaya çalışır. Kolektif İslam kültüründe bu kızın neden şair olamamasını anlattıktan sonra Türk edebiyatında yeri olan gerçek bir yazar üzerinden bu kültür yargısını somutlaştırır. Bunu romanında şöyle ifade etmiştir:

"Fuzuli'nin bacısı Firuze hayali bir karakter. Ama Fatma Aliye değil. Aynı boğucu zihniyet yüzünden Fatma Aliye namı müthiş yazar dahi yazı dünyasında birbirini adına engellere takıldı. Onun gibi son derece kabiliyetli bir yazarın evlendikten sonra geleneksel kadınlık kalıpları içine hapsedildiğini, hatta roman okumasına dahi izin verilmediğini görmek etrafındakileri, bilhassa Ahmed Midhat'ı yakından sarstı. Öyle ki Ahmed Midhat, Fatma Aliye'nin yaşadıklarından esinlenerek, erkek kılığında dolaşan ve Acemi Ali diye anılan ama asıl ismi Ulviye olan bir kadın karakter yarattı. Ancak erkek kılığına girince hareket imkânı bulan bir kadın yazar fikri aslında ne ilk ne son olacaktı. O günden bugüne değişmeyen bir kural var: Erkek yazarlar evvela "yazar" olarak algılanırlar, sonra "erkek". Kadın yazarlar ise evvela "kadın", sonra "yazar"²⁰.

Bu yargılarla romanın kahramanı Şafak, doğum yaparsa kadınsılık yönünün altında ezileceğinden ve böylece yazarlığını kaybedeceğinden korkar. Bu düşüncüyü Adalet Ağaoğlu'nun, yazarlığı çocuk sahibi olmaya tercih etmesi hakkındaki konuşması desteklemektedir. Romanda bu konuşma şöyle verilmiştir:

"Yazabilmek için, bir kadın yazar olarak tutunabilmek için, seçtiğim yolda bir başıma, 'kadın başıma' ilerleyebilmek için, bu toplumda var olabilmek için..."²¹.

Bu konuşma, kahraman(Şafak)'ın anne olmak ya da olmamakla ilgili dü-

²⁰ Elif Şafak. *a.g.e.*, s. 56.

²¹ Elif Şafak. *a.g.e.*, s. 47.

şüncelerini iyice karıştırır. Bir taraftan hem yazar hem de anne olabileceğini iç monolog şeklinde “*Annelik ile yazarlık iki zıt kutup değil. Biz de bunlar arasında kati bir seçim yapmak zorunda değiliz elbette. İkisini de beraber kotaran nice kadın var. Tıpkı anneliğin yanı sıra mesleklerini de yürüten yüz binlerce kadın olduğu gibi yeryüzünde... Hem anne hem bankacı/ politikacı/ fırıncı/ öğretmen/ yönetmen/ mühendis /karikatürist/ dedektif/ akademisyen/ hostes/ işçi/ gazeteci/ manken/ oyuncu... olan, olabilenler gibi*”²² cümleleriyle dile getirir. Anne olmak ya da olmamak üzerine kurulan çatışmalar, yazarda kişilik bölünmesi gibi bir probleme neden olur. Bu bölünme aracılığıyla erkeksi Şafak’ta gizlenen kadınsı Şafak gün yüzüne çıkar.

Şafak’ a göre kendi beyninde hayali bir ülke vardır. Bu ülkede erkeksi Şafak’ı ve kadınsı Şafak’ı temsil eden parmak kadınlar yaşamaktadır. Bu kadınların her biri farklı özelliklere sahiptir. Şafak, bu özellikleri kadınların isimlerine kodlamıştır. Buna göre akılcı çözümler bulan *Pratik Akıl Hanım*, işkolik özelliğiyle *Hırs Nefis Hanım*, aydın kimliğini yansıtan *Sinik Entel Hanım*’dır. Bu kadınlar Elif Şafak’ı üç kelimeyle tanımlarlar: “akılcı”, “işkolik” ve “aydın”. Bunlar, kolektif kültüre göre kadının kimliğinden uzak, materyalist, erkeksi yönünü temsil eder.

Romanın kahramanı Elif Şafak, Ada Vapurunda anneyle karşılaşmasına kadar, erkeksi kadın tipini oluşturan yukarıda bahsedilen temsili kadınlarla hayatını şekillendirmiştir. Bu karşılaşmadan sonra tehlike olarak gördüğü anne figüründen kaçmak için erkeksiliği temsil eden Amerika’ya sığınmıştır. Bu sığınma sırasında kendisiyle yüzleşmeleri sonucunda kadınsı tipini temsil eden *Anaç Sütlaç Hanım* bastırılmış kabuğundan çıkar. Ardından Şafak’ın evlenme dönemine yakın bir zamanda Amerika’dayken *Saten Şehvet Hanım* belirir. Bu iki parmak kadın Şafak’ın o güne kadar bastırılmış kadınsı yönleridir. Elif Şafak’ın içseslerinden *Saten Şehvet Hanım*’la olan diyalogu, kadınsılıktan korktuğunu iyi yansıtmaktadır. Buna göre *Saten Şehvet Hanım*, “Çok yazık. Nasıl da korkuyorsun benden... Gazetelerdeki tüm fotoğraflarında kasiyorsun kendini. Surat bir karış, eller kavuşturulmuş, hep uzaklara bakıyorsun. Dalmış gütmüş derin yazar pozu. Hâlbuki ne gerek var dalmaya? Canlı rujlar sürsen, dişlerin, göstere göstere kocaman gülsen objektiflere, çiçekli frapan elbiseler giysen, biraz kol bacak göstersen ne olur sanki? Yazarlığıma zeval mi gelir? Daha mı az edebiyatçı olursun? Kitaplarının kalitesi mi düşer? Kadınsı görünmekten ödür pathyor. Söylesene sen benden niye bu kadar korkuyorsun?”²³ diyerek kahramanın bilinçaltını dile getirir. Geç de olsa ortaya çıkan bu kadınsı parmak kadınlar yine de Şafak’ta eşitliği sağlayamamış (üç erkeksi parmak kadına karşı 2

²² Elif Şafak. *a.g.e.*, s. 57.

²³ Elif Şafak. *a.g.e.*, s. 186.

kadınısı parmak kadın) erkeksi taraf daha ağır basmıştır. Bir başka kadın tipi daha vardır. Bu parmak kadın teslimiyeti temsil eden, tasavvufi yönüyle cinsiyetinden arınmış *Can Derviş Hanım*'dır.

2. Kadınsılıktan Kaçış ve Erkeksilik Yemini

Elif Şafak'ın otobiyografik romanında işi gereği Amerika'ya yaptığı yolculuk aslında annelik duygusunu bastırma amaçlı bir kaçıştır. Bu ruh halini Şafak'ın "*Istanbul'dan böyle apar topar uzaklaşmamın ardında içimdeki anaç sestten kaçmak arzusu vardı demek*"²⁴ cümleleri açıklamaktadır. Bu cümlelerden düşüncesinin kaynağının farkında olduğu anlaşılır. Bu etkilenmeyi bastıran içindeki erkeksi *Sinik Entel Hanım*'dır ve kahramana "*yanındaki kadından çok etkilendin. Üçüncü çocuğuna hamileydi kadın. Üstelik sen yaslardaydı. Ona bakınca hayatta kaçırdığın fırsatları düşündün. Gipta ettin kadına. İçten içe. Ben hemen devreye girip sana Bekârlık Manifestosu yazdırmıyaydım, kapılıp gidecektin annelik hayallerine*"²⁵ diyerek tehditten uzaklaştırdığını belirtir.

Romanın kahramanı Şafak, Amerika'ya yaptığı yolculukla tekrar erkeksiliğine döner. Amerika'da gittiği okul ünlü bir feminist okuludur. Şafak'ın bu okuldaki anılarında dikkatini çekenlerin arasında cinsiyet karmaşasını yaşayan kızlar bulunmaktadır. Yazar'ın bu dikkatlerinden birini, "*kafeteryada yemek alma kuyruğunda tesadüfen lezbiyen bir çiftin önüne düşüyorum. Kadınlardan biri diken diken turuncu saçlı, kısa boylu. Öteki ise hayli uzun boylu ve karnı burnunda hamile... Ya diyorum. Bebek bekliyorsunuz ne güzel... Sperm bankasından binlerce rakip arasından seçtik de babasını... Çok özel bir çocuk olacak*"²⁶ şeklinde geçen diyalogla verilir. Söz konusu cümleler kahraman(Elif Şafak)ın fiziki doğurganlığından uzak babasız çocuk sahibi olma isteğini göstermesi açısından önemlidir. *Siyah Süt*'ün ilerleyen sayfalarında romanın kahramanı Şafak, bilinçaltında yatan babasız çocuk sahibi olma hakkındaki düşüncelerini "*Anneliğe dair sorular sormaz oldum artık. Benim gibi birinden anne manne olmaz, ama ileride belki iyi bir üvey anne olur*"²⁷ cümleleriyle ifade eder.

Erendiz Atasü'ye göre Türkiye'de "*cinsellik denince, doğumlarını, düşüncelerini, kanamalarını sıralayan kadınlarımız, 'kişiliğin en önemli kısmım', yani cinselliği ataerkil değerlerin kader olduğu bir toplumda gerçekleştirilememeye mahkûm*"²⁸dur. Romanın kahramanı Şafak da bu doğrultuda, Amerika'da kadınlığını baskı altına almaya başlamıştır. Tıpkı Hz. Musa'nın Tanrı Dağı'nda ağa-

²⁴ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 170.

²⁵ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 170.

²⁶ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 152-153.

²⁷ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 180.

²⁸ Erendiz Atasü, *Benim Yazarlarım*, Bilgi Yay., Ankara, 2000, s. 20.

cın arkasında yaptığı antlaşma gibi Şafak da, hayali bir beyin ağacının altında erkeksi parmak kadınlarla bir inanç yeminine benzeyen “erkeksilik anlaşması”nı yapar. Kendisi buna “*evde kalmış kız yemini*”²⁹ ya da “*edebiyat bakiresi yemin*”³⁰ der. Bu antlaşmayla Şafak tamamen kadınlığından uzak kalacaktır. Yemini kutsal anlaşmaya benzeyen söylemiyle dikkat çeken satırları şöyledir:

“*Ve and olsun ki ben, Beyin'i seçtim. Bundan böyle Beden değil, Beyi olmak istiyorum yalnızca. Kadınlıkta, kadınsılıkta, ev hanımlığında, karılıktı anaçlıkta doğurganlıkta yok gözüüm. Ben sadece ve sadece yazar olmak ve öykü kalmak istiyorum*”³¹.

Görüldüğü gibi kahraman, yazar olmanın, kadınlığın ortadan kalkması mümkün olacağı inancındadır. Böylece Elif Şafak’ın hayatında beyin, bir dal bedene olan üstünlüğünü kazanır. Bu yeminin altında yazarın başarılı olma hır etkindir. Kişilik psikolojisine göre kadınlar arasında erkeksilik rolüne uyum gösterenlerin daha başarılı olduğu ve kendilerini daha iyi hissettiği söylenmektedir.³² Kolektif kültürde başarılı olmak isteyen bir kadının erkeksilik özelliğine sahip olması gerektiğini iyi bilen romanın kahramanı Şafak, vücuduna “erkeksi olma” emri verir. Bu emrin vücuda etkileri, Şafak’ın şu cümlelerinde görülmektedir:

“*Otuz gün geçmeden değişiklikler baş gösteriyor. Evvela saçlarım, cildim, ellerim kurumaya başlıyor. Zayıflıyorum. Önce üç, derken beş, iki ay sonra ta yedi kilo kaybediyorum. Vücutum düzleşiyor. Ardından reglim kesiliyor. Ne ay, ne de daha sonraki aylar regl oluyorum*”³³.

Böylece Şafak’ta, Erendiz Atasü’nün de bahsettiği gibi kişilikteki cinsellik söz konusu olmazken, kadınlık fizyolojik özellikleriyle temsil edilir. Şafak’ın, kolektif kültür olan Türkiye’de kadınlığı simgeleyen kanama gibi fizyolojik yapıya dikkat çektiği ve bu simgeyi de bastırarak ortadan kaldırdığı görülmür.

Edebiyat bakiresi yemini Şafak’ın iç çatışmalarını durduramaz. Problem başa çıkmak için kadın yazarların hayatları ile ilgili “annelik” deneyimleri araştırmaya başlar. Bu yöntem de psikoloji biliminin işaret ettiği problem karşısında başa çıkma stratejilerindedir. Şafak, çocuk sahibi olmayan kadın yazarlar, çocuk sahibi olup yazarlığı başaramayanlar ve her ikisini de başaran yazarlar üzerinde araştırmalarda bulunur. Karşılaştığı örnekler Elif Şafak’ın anı oluncu yazarlığını kaybedeceğine olan inancını biraz daha kuvvetlendirir. İçşerilerinden *Anaç Sütlaç Hanım* bu etkilenmeyi “*Böyle uçuk kaçık kadın yazarlar,*

²⁹ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 176.

³⁰ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 175.

³¹ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 176.

³² Jerry M. Burger, *a.g.e.*, s. 568.

³³ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 176-177.

*hayatları hakkında kafa yordukça, hem kadın hem yazar hem de normal olunamayacağına dair bir kanı geliştirdin. Ama bu doğru değil. Normal, hatta gayet sıradan bir insan olabilirsin. O da bir erdemdir. Normal olmaktan korkinamalsın*³⁴ cümleleriyle dile getirir. Bu düşünce, romanın kolektif kültürün kadın yazarı olarak sunulan Elif Şafak'ın kendi kendine yarattığı “benden önceki kadın yazarlar bu sorunları yaşamış, ben de aynı problemlerle karşılaşır ve yazarlığımı kaybederim” korkusudur.

3. Kadınlıkla Barışma Teslimiyet

Elif Şafak'ın, erkeksileşme kararından dönmemek için yaptığı *edebiyat rahibesi yemini*³⁵ kısa bir süre sonra âşık olma durumuyla ortadan kalkar. Âşık olma durumu, *Saten Şehvet Hanım* isimli temsili parmak kadını ortaya çıkarır. Kadınsı yanını temsil eden *Saten Şehvet Hanım*'ı tanıdıktan sonra bedeniyle barışmaya başlayan Şafak, kadınlığın utanılacak ya da bastırılacak bir özellik olmadığını düşünür. Beden de hemen bu çağrısına cevap verir:

*“Bedenimi seviyorum. Ve o zaman “beden” de karşılık veriyor bu sevgiye. Bir ay geçmeden vücudum eski ritmine dönüyor. Saçlarım canlanıyor, yanaklarıma renk geliyor. Hatta bir gün gidip manikür pedikür bile yaptırıyorum*³⁶”.

Kadınlığına attığı bu adım, geçmiş yaşayışından gelen güçlü olmak, farklı olmak ve en önemlisi erkeksi olmak gibi alışkanlıklarından dolayı dönem dönem karmaşa içine girer. Kolektif kültürde erkeğin rolü olarak benimsenen evlilik teklifini Şafak'ın yapması buna güzel bir örnektir.

Romanda kahraman, bir rastlantı eseri ve bir telefon görüşmesi üzerine âşık olduğunu söyler ve ardından evlenir. Evliliğe ve anneliğe bu kadar karşı olan bir kadın yazarın, birden evlenmeyi düşünmesi ve tereddütsüz bir şekilde evlilik teklifini bizzat kendisinin bulunması roman boyunca aktardığı düşüncelerine uymayan bir tutumdur. Evliliğe kadar yaşanan bu beden ve beyin savaşı, romanın en başından itibaren aşk üzerine yaşanan karmaşalar şeklinde olsaydı daha sağlam temelli bir kurgu olurdu. Oysa romanın başında aşk söz konusu değildir ve romanın ortalarında aşk da evlilik de birden gerçekleşivermiştir. Bu kurgusal sorunu Prof. Dr. Alaattin Karaca şöyle değerlendirir:

“bütün roman boyunca asıl sorunu evlenme ve anne olma kaygılarından kaynaklanan, bu nedenle kadınlıkla yazarlık arasında; deyim yerindeyse ‘araf’ta kalan kahraman, bu aşamada sorundan böyle çabucak sıyrılmaz diye düşünüyor insan. Çünkü bu, kahramanın roman boyunca çizilen ‘mütereddit’

³⁴ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 134.

³⁵ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 175.

³⁶ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 191.

kişiliğine uymuyor başta. Evlilik ve annelik konusunda böylesine ikircikli ve üstelik yazarlığı varoluşunun birinci gayesi olarak gören bir insanın, evlenme böyle 1,5 sayfada geçiştirilmemeliydi bence³⁷”.

Ayrıca, romanın başında henüz evlenmemiş olan Elif Şafak’la Ada Ağaoğlu’nun yaptığı sohbette, Adalet Ağaoğlu’nun yazarlık uğruna çocuk cürmüyemeyi tercih ettiğini ve eşinin de bu kararına saygı gösterdiğini söylem sonrasında Şafak’a “*Peki ya siz ne düşünüyorsunuz bu konuda? Annelik var aklımızda?*”³⁸ sorusunu sorar. Hayatında henüz aşkın yeri olmayan bir yaz böyle bir soru sormak için erkendir. Bu konuşma, Şafak’ın otobiyografisinde şeylerin atlandığı, anlatılmadığı yargısını düşündürmektedir. Burada atlan temel taş, otobiyografinin başında yer alması gereken ya evlilik ya da ev yolunda bir aşktır.

Kahraman Elif Şafak, romanda evliliğinin ardından hamile kalıp doğum yapar. Doğum sürecinde yazarlık kimliği üzerine hiçbir şey üretemez, hatta kitap bile okuyamaz. Bu noktada tehlike olarak kabul ettiği annelik vasfını nebilmek için yeni başa çıkma stratejilerini dener. Araştırmalar yapar, hayvan yogası kurslarına gider, çeşitli kişilik testleri yapar. Bu stratejiler, Şafak’ın yazarlığında olmak istediği gibi annelikte de mükemmel olma isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu yargı, Şafak’ın şu cümlelerinde ifade edilmektedir:

“*Doğum yapalı yedi hafta olmuş. Mükemmel bir anne olmak istiyor ka-
öylesine kusursuz ki hayali bile imkânsız. Hayali bile mümkün olmayan
kemmell anne mükemmel süt veriyor mükemmel bez değiştiriyor mükemmel ç
rıyor bebeğin gazını mükemmel koyuyor üç damla limonu su dolu kaşığa
kemmell hiçkırık geçiriyor mükemmel kalkıyor geceleri bebek ne zaman ağ
mükemmel uyanıyor sabahları mükemmel temizliyor kusmuqları mükem
gülümsüyor kocasına mükemmel duruyor hayatın ortasında mükemmel giya
rotasında*”³⁹”.

Mükemmel olamama duygusu aslında, Ada Vapurunda aşağıladığı zayıf kadına dönüşme korkusudur, çünkü Şafak kendi ifadesiyle “*pek bir müsteşar pek bir çulğın, pek bir kabiliyetli*”⁴⁰’dir. Başaramamayı kabullenemez. Böylece romanın kahramanı Şafak’ta ruhsal çöküş olarak bilinen depresyon başlar. Şafak, kişiliğindeki bölünmüşlüklerini temsil eden parmak kadınlar gibi depresyonlu da, halk arasında tabir edilen ‘loğusa cini’nde somutlaştırır. Cinin ismi *Poton*’dur. Şafak, romanında depresyonu simgeleştirdiği *Lord Poton*’a bu anlamını şöyle açıklar:

“*Kendi içimdeki çoğulluk ile anneliğin sorumluluklarını bütünleştir-*

³⁷ Alaattin Karaca, “*Elif Şafak’ın ‘Siyah Süt’ Romanında Eşikte-Arafta Kalma*”, *Hürriyet Gösterisi* 293, 2008 (Mart-Nisan-Mayıs), s. 51.

³⁸ Elif Şafak, a.g.e., s. 47.

³⁹ Elif Şafak, a.g.e., s. 22-23.

⁴⁰ Elif Şafak, a.g.e., s. 39.

dim. Annelik teklik, tutarlılık, bütünlük istiyordu. Bense altı ayrı sese bölüntüyordum her adımda. Dengeleyemedim. Beceremedim. İşte o zaman beni kendi içimdeki çoğul seslerden kurtaracak bir dış etken istedim. O da sendin⁴¹”.

Kahraman, romanda “işittim itaat ettim⁴²” demektedir. Oysa bu kendini depresyona teslim etmekten başka bir şey değildir. Ruhsal çöküntü başlamasından sonra başarılı olma mücadelesini bırakmıştır. Çünkü beden fizyolojik açıdan oluşturduğu duygusal değişimler beynini işgal etmekte, beynin bu işgali durduramaması sonucu depresyon başlamaktadır. Bu sefer Şafak’ın bastırıldığı, kadınlığına karşı erkeksilik yönüdür. Zaten depresyonunun da asıl kaynağı budur: “erkeksi” olamama.

Romanda Şafak, “Nice sonra gözlerimi açtığımda büyük bir sürpriz bekliyordu beni. Günlük güneşlik sakın bir limanda buldum kendimi. Oynak, küçümen dalgalar; rıhtımda güler yüzlü insanlar; semada topak topak akça bulutlar... Annelik, yazarlık, sevgi ve dostluklar yan yana el ele, ne güzel, ne bereket. Çok şükür. Olabiliyormuş meğer⁴³” der. Bu satırlar Şafak’ın depresyondan birden çıktığını göstermektedir. Oysa “annelikle yazarlık arasında böylesine bir ikilemde kalan kişinin “işittim ve itaat ettim” noktasına gelebilmesi, o denli kolay olmamalıydı, ilkin derin bir ‘iç muhasebe’, tasavvuftaki karşılığıyla çile, yazarlık mı annelik mi, beyin mi beden mi, akıl mı kalp mi sorularına, romanın sonunda verilen hem “hem annelik hem yazarlık, hem beyin hem beden, hem akıl hem kalp” yanıtının açıklanması gerekirdi⁴⁴”. Ayrıca, kısa sürede depresyondan çıkmak da mümkün değildir. Ancak, depresyon sırasındaki duygu hallerini bastırmayla mümkün olabilir. Depresyonunun birden yok olması, yazarlığını tehdit eden kadınlık formunun ortadan kalkmasına bağlıdır. Şafak’ta da bu oluşum gerçekleşmiş, loğusa döneminin sonunda kadınsı olmak tehdit olmaktan çıkmış, yeniden bastırılmış ve böylece Şafak, eski erkeksi formuna yani normal hayatına geri dönmüştür. Böylece Erendiz Atasü’nün işaret ettiği ‘yeni kadın’ tipi olamamıştır.

Sonuç

Elif Şafak’ın otobiyografik romanı olan *Siyah Süt*, kolektif kültürün ürettiği kadın yazarın yaşadığı annelik ile yazarlığın beden-beyin çarpışması üzerine kurgulanmıştır. Romanda kadınsılığı Türkiye temsil ederken, erkeksiliği Amerika temsil eder. Her ikisi de kolektif kültürdür ve iş hayatında bakımlı kadına yani kadın kimliğiyle bulunan bireye tahammül edemez.

⁴¹ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 296.

⁴² Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 28.

⁴³ Elif Şafak, *a.g.e.*, s. 28.

⁴⁴ Alaattin Karaca, *a.g.m.*, s. 48.

Şafak, romanda kolektif kültürün yarattığı erkeksi kadın yazar tipidir. Kadınsı yönleri bulunan hem cinslerine yukarıdan bakan, onlar gibi olmaktan korkan bir kadındır. Bu korkularıyla anne olma isteği çatışır. Anne olma onda yazarlığına gelebilecek bir tehdittir. Bu çatışmalar önce kadınlığını bastırmaya ‘erkeklik yemini’ yapmaya iterken doğum sonrası fizyolojik etkilerle erkeksiliğini bastırmaya dönüşmüş depresyon sürecidir.

Kadın yazarların yaratılarının savaşı yüzyıllar öncesinde başlamış ve 21. yüzyılda da bu kolektif kültür yapısı, kendisine uymak zorunda kalan kadın yazarların şekillenmesine sebep olmuştur. 21. yüzyıl yazarı olan Elif Şafak’ın, kolektif kültürde var olma çabalarında da bu yaratı savaşı en büyük payını almıştır. Böylece bu roman kolektif bir kültüre sahip olan Türkiye’de bir kadın yazarın yaratılarının savaşı olması açısından önemlidir. Romanın kahramanı Elif Şafak, bölünmüşlüğü, eleştirileri ve başkaldırısıyla ‘yeni kadın’ olurken, erkeğe olan aşkı ve anne olmayı kabullenme konusunda yaşadığı problemlerle ‘eski/kolektif kadın’dır. Romanda, kahramanın erkeğe olan aşkına sadece 1,5 sayfa ayrılmıştır. Bu âşkı geçiştirme anlamına gelir. Aslında romanın en önemli ve başlangıç noktasının bu aşk olması gerekirdi. Roman kahramanının yaşadığı beden-beyin çarpışması aşk üzerine temellenmeliydi. Romanın kurgusunda da eksikliğe neden olan aşk yoksunluğu, romanın kahramanı Elif Şafak’ın ‘yeni kadın’ olmasını engellemiştir.

Türk edebiyatında kadınların sorunlarını içeren romanlar azdır. Kadını en iyi anlatanın yine kadın olması açısından edebiyatta otobiyografik romanların değeri çok büyüktür. Bu noktada Elif Şafak’ın otobiyografik romanı *Siyah Süt*’ün, hem kadın sorunlarına değinmesi hem de edebiyatımızda ‘yeni kadın’ın oluşumunu sağlayacak duvar taşlarından olması açısından önemlidir.

Kaynakça

- Atasu, Erendiz, *Benim Yazarlarım*, Bilgi Yay., Ankara, 2000
- Atasu, Erendiz, *Kadınlığım, Yazarlığım, Yurdum*, Bilgi Yay., Ankara, 2001
- Berktaş, Fatmagül, *Kadın Olmak, Yaşamak, Yazmak*, Pencere Yay., İstanbul, 1998.
- Burger, Jerry M., çev: İnan Deniz, Erguvan Sarıoğlu, *Kişilik-Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*, Kaknüs Yay., İstanbul 2006.
- Canbaz, Fırdevs, *Fatma Aliye Hanım’ın Romanlarında Kadın Sorunu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, 2005
- Karaca, Alaattin, “Elif Şafak’ın ‘Siyah Süt’ Romanında Eşikte-Arafta kalma”, *Hürriyet Gosteri*, S. 293, 2008 (Mart-Nisan-Mayıs).
- Şafak, Elif, *Siyah Süt*, Doğan Kitap Yay., İstanbul, 2007
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50a51211856a92.61506837
15.11.2012
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50a511f6baa862.21864169
15.11.2012.